

Всеукраїнський інтерактивний конкурс "МАН-ЮНІОР-Дослідник"
Рівненське територіальне відділення МАН України.

Автор проєкту: Голуб Артем Миколайович, учень 10 класу,
Обласного наукового лицю в м. Рівне Рівненської обласної ради.
Керівник проєкту: методист, вчителька історії Обласного
наукового лицю в м. Рівне Омельчак Тетяна Анатоліївна.

*Тема проєкту: Польська спадщина
Острога: від історичного минулого до
сучасної освітньо-культурної практики*

Мета

проаналізувати процес еволюції польської громади Острога від XVI ст. до сьогодення, виявити особливості збереження її етнокультурної ідентичності та дослідити сучасний стан функціонування польської спадщини в освітньому й релігійному просторі міста.

Об'єкт

історія польської етнічної спільноти міста Острога.

Предмет

трансформація кількісного складу польської громади та стан об'єктів польської культурної спадщини в сучасному Острозі.

Методи

історико-порівняльний, хронологічний, статистичний, емпіричний, інтерв'ю (усна історія), аналізу та синтезу, узагальнення.

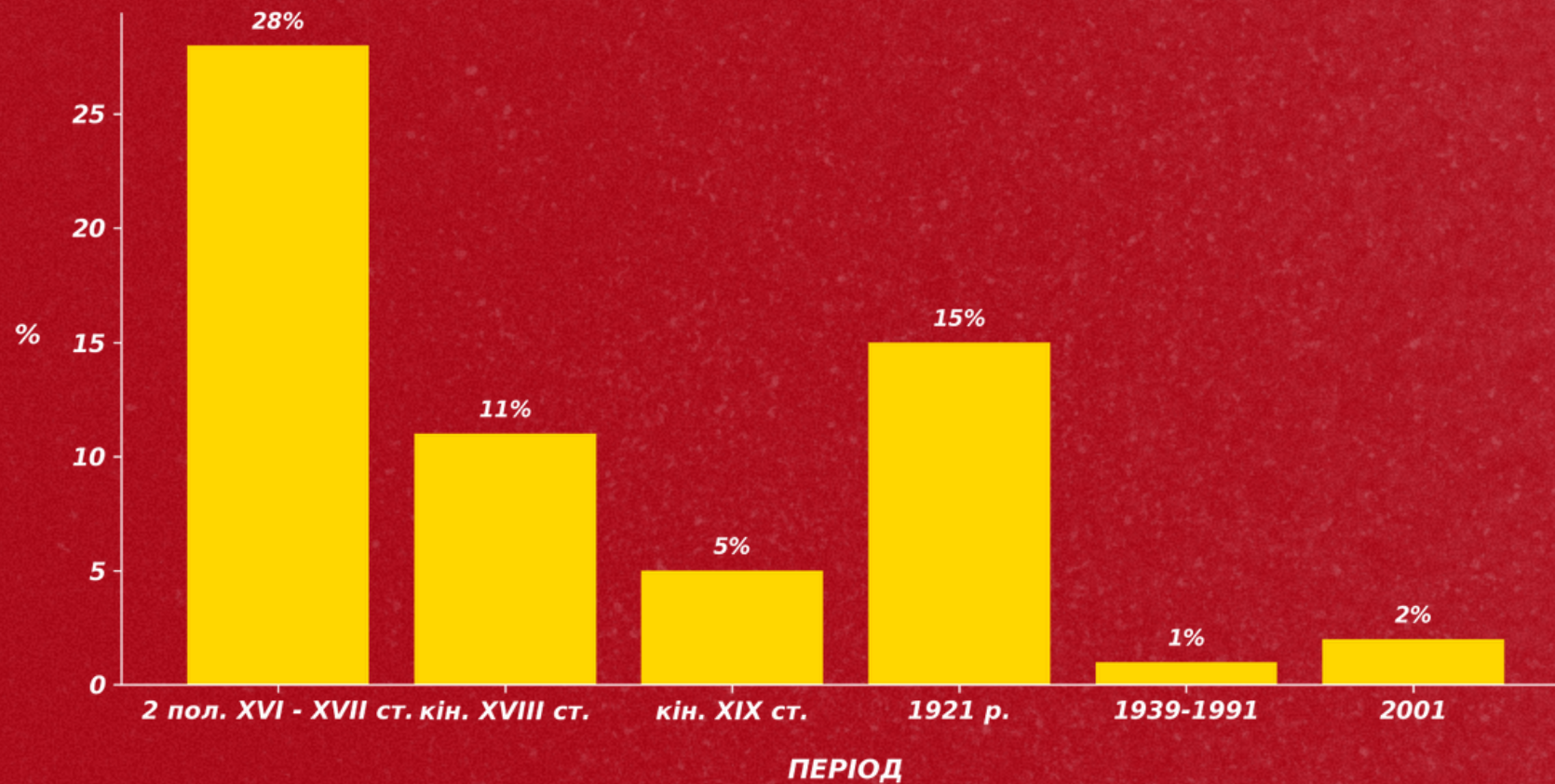
Проведено інтерв'ю з о. Вітольдом-Йосифом Ковалівим та вчителькою польської мови ліцею №2 Ольгою Скрипкою з метою верифікації історичних даних через метод «усної історії» для дослідження механізмів збереження польської ідентичності та сучасного стану освітньо-культурного діалогу в Острозі.

Завдання

1. Простежити етапи формування польського осередку в Острозі.
2. Визначити роль римо-католицької парафії Острога (Костелу Успіння Пресвятої Діви Марії) як ключового центру релігійної та національної консолідації поляків Острога у XVI – XXI ст.
3. Дослідити вплив радянської репресивної політики на польську громаду, зокрема процеси депортацій та нищення сакральних об'єктів (костелу, монастиря капуцинів, некрополів).
4. Охарактеризувати сучасну освітню діяльність через співпрацю Острозького ліцею №2 із польськими партнерами.
5. Провести порівняльний аналіз об'єктів спадщини за методикою «Тоді і зараз».
6. Нанести на сучасний план міста локації, що маркують польську присутність у Острозі від XVI століття до сьогодення «Острог польський».

Динаміка та трансформація польської громади Острога (XVI–XXI ст.)

Питома вага поляків у структурі населення міста Острог: історичний аспект (XVI–XXI ст.)

*Складено на основі джерел [1;2;7;9]

Період розквіту (XVI–XVII ст.): Поляки становили понад чверть населення міста (28%), що було зумовлено статусом Острога як потужного магнатського центру та освітнього осередку (впливезуїтського колегіуму) Речі Посполитої.

Демографічні коливання (XVIII–XIX ст.): Поступове зменшення частки поляків до 5% пов'язане зі зміною адміністративного статусу міста в складі Російської імперії та міграційними процесами, пов'язаними із антипольською політикою влади.

Міжвоєнний період (з 1921 р.): Короткочасне зростання до 15% внаслідок входження Острога до складу Другої Речі Посполитої та активізації державного будівництва.

Радянський період та сучасність: Різке скорочення чисельності (до 1-2%) через події Другої світової війни, репатріацію (1944–1946 рр.) та радянську антирелігійну та антипольську політику.

Попри чисельне зменшення громади у XX ст., польська спадщина Острога трансформувалася з кількісного показника в якісний — через збереження архітектурних пам'яток, об'єктів комеморації та сучасну освітньо-культурну діяльність.

Формування та випробування громади (XVI – початок XX ст.)

Князь К.-В. Острозький

Поява та «Золота доба»: активне заселення міста поляками розпочалося після Люблінської унії 1569 р. Князі Острозькі залучали польських ремісників та торговців, забезпечуючи умови для розбудови костелів та освітніх осередків.

Адміністративні зміни: після поділів Речі Посполитої Острог відійшов до Російської імперії, що докорінно змінило статус польської громади.

Період репресій та русифікації: після польських повстань 1830-1831 та 1863 -1864 рр. розпочалася конфіскація маєтків та тиск на католицьку церкву. Польську шляхту було понижено у статусі.

Символ трансформації: у 1865 р. комплекс монастиря капуцинів було перебудовано у православну церкву в московському стилі (нині — храм НаУОА)

1860-і рр.

**Монастир капуцинів
1930-і рр.**

Сучасність

Випробування XX століття та сучасне відродження

Міжвоєнний період (1921–1939): відновлення польської культури, відкриття шкіл та зростання чисельності громади до 15%

Друга світова війна (1939-1945): у 1943 р. приміщення монастиря капуцинів став місцем порятунку для поляків міста під час етнічних конфліктів.

Радянські депортації (1940; 1945–1946): примусове вивезення більшості корінних поляків до Казахстану Польщі ешелонами зі станції «Острог».

«Нові поляки»: на зміну вивезеним мешканцям прибули поляки, депортовані в Казахстан у 1930-х рр. саме вони стали основою сучасної громади, зберігши традиції та віру.

Костел Успіння Діви Марії 1930-х рр.

Польська школа ім. С таніслава Сташицишина 1930-х рр.

Сучасність. Костел як основний об'єкт громади.

Вітольд-Йосиф Ковалів

Сьогодні громада налічує приблизно 270 поляків (переважно змішані шлюби), які чи не всі сповідують римо-католицьку віру, яка завжди об'єднувала і об'єднує польське населення міста навколо себе. Сьогодні резидентом римо-католицької парафії і неформальним очільником громади є о. Вітольд-Йосиф Ковалів, етнічний поляк, який намагається через віру підтримувати польське населення та історію міста.

В 1992 році о. Вітольд-Йосиф приїхав за запрошенням очолювати римо-католицьку громаду в селі Кунів, що на історичній Острожчині, пізніше він очолив і громаду в Острозі. У 2000-х рр. викладав в НаУ"Острозька академія". Він активно підтримує польсько-українські відносини в місті як на локальному так і на міждержавному рівні. Яскравим прикладом його діяльності є польськомовне видання "Wotanie z Wołyni", яке розповідає про історію католицизму на Волині. Особливу увагу автор приділяє питанню міжетнічних українсько-польських відносин. Також у виданні розповідається про сучасну ситуацію в римо-католицькому світі.

Вивчення польської мови в школах міста. Острозький лицей №2

Сьогодні в острозьких школах, окрім англійської, вивчають ще одну іноземну мову - польську. Одна з вчителів, а саме Скрипка Ольга Всеволодівна, розповіла про формат вивчення на прикладі Острозького лицейу №2, в якому сама викладає. У міжвоєнний період, коли Острог був у складі Другої Речі Посполитої, у приміщенні лицейу №2 функціонувала польськомовна гімназія імені Марії Конопницької.

Вивчення мови проходить з 5 по 9 класи, та обов'язкове для всіх учнів. У 2011-2013 роках був гурток з польської для учнів початкових класів.

Дослідження польських традицій на уроках польської

Зі слів пані Ольги, на уроках польської мови, учні не обмежуються тільки вивченням мови, вони також активно досліджують традиції та звичаї поляків та порівнюють їх з українськими.

В ліцеї №2 було неодноразово проведено позакласні заходи: наприклад, в 6 класі "święto pączka", де діти розгадували ребуси, декларували вірші і ласували пончиками.

В рамках співпраці обмінюються вітаннями з польськими учнями та і вчителями на Різдво, Великдень, День вчителя.

Проводили дослідження "Відомі польські постаті, пов'язані з історією Острога" (Я.Гофман, Я.К. Ходкевич, Л. Гоморський, Т.Сосновський, Е. Руліковський).

Учні зробили презентацію "Віртуальна подорож Острогом" польською мовою.

Співпраця Острозького лицю №2 зі школами польських міст партнерів Острога

Лицеї та гімназії Острога активно співпрацюють з польськими освітніми закладами міст побратимів. Зокрема лицей №2 налагодив міжнародну культурно-освітню співпрацю з містом Гнів, а саме із початковою школою імені Ю. Галлера в місті Гнів. Співпраця діє з 2013 року, лицей приймав польських учнів в Острозі, неодноразово самі учні лицю їздили в Гнів. Острозький лицей виграв у конкурсі проектів, і учні їздили в Гнів, де разом досліджували спільні традиції, займались науково-пошуковою та дослідницькою роботою, вивчаючи сторінки історії закладів. Організовано спільні культурно-пізнавальні поїздки (спільна екскурсія в Мальборк - найбільший лицарський замок).

Співпраця закладів освіти є фундаментом для побудови міцних партнерських відносин між Україною та Польщею на місцевому рівні.

Комеморація постаті Томаша-Оскара Сосновського в Острозі

15.11.2023 р.

Томаш-Оскар Сосновський (1812–1886): уродженець Острожчини, скульптор світового рівня доби класицизму та академізму.

Відкриття двомовної пам'ятної дошки у студентсько-викладацькому храмі преподобного Федора Острозького НаУОА.

Захід відбувся за участі дипломатичного корпусу Республіки Польща (Генеральний консул Славомір Місяк) та представників духовенства обох конфесій.

“Томаш-Оскар Сосновський належить Польщі, Україні, Італії, усьому світові...

Відкриттям цієї меморіальної дошки ми засвідчуємо, що Томаш-Оскар Сосновський знову повертається на свою малу Батьківщину” І.Пасічник

Острозький некрополь: відновлення пам'яті 3.11.2020 р.

**Братська могила 12 польських
вояків, які воювали разом з
військами УНР проти
більшовиків 1920 р.**

Bratnia mogiła
Polskich żołnierzy.
Bohaterom, którzy
polegli w
walce z bolszewikami
w latach 1919-1920.
Renowacja
została zrealizowana
na koszt pana
Jarosława Kasprzyka
(Mokra, Polska)
z pomocą Centrum
Kulturalno-
Edukacyjnego im.
T.O. Sosnowskiego
w 2020 roku.

**Відновлення братської могили та окультурення
кладовища проходило за допомогою учасників
ГО “Волинський мотоциклетний рейд” міста
Казимеж Дольний (голова Генрик Козак), за
сприяння депутата Острозької міської ради
В.Бондарука та підтримки польського
мецената
Ярослава Каспшика.**

**Дані заходи є актом відновлення історичної справедливості та прикладом успішної
культурної дипломатії, що єднає Україну та Польщу через вшанування спільних героїв.**

ОСТРОГ ПОЛЬСЬКИЙ

Сучасна Карта міста Острого

Стадіон Острозької Акажемії.
Сучасний вигляд
Джерело: фото автора

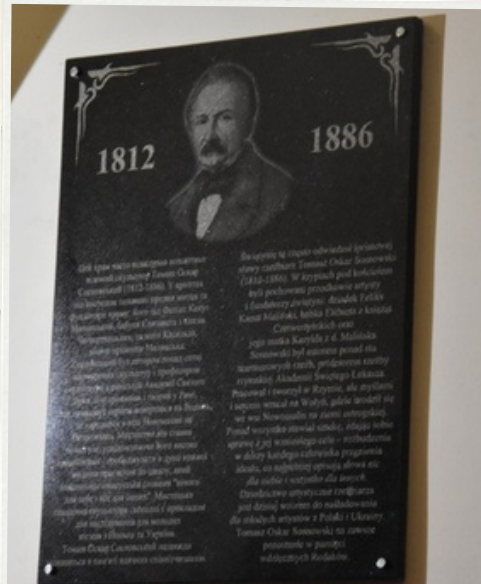
Костел Успіння Пресвятої дівки
Марії. Сучасний вигляд
Джерело: фото автора

Колишній монастир
Капуцинів. Сучасний вигляд
Джерело: фото автора

Братня могила польських
воїнів. Сучасний вигляд
Джерело: фото автора

Пам'ятник О.Т. Сосновському.
Сучасний вигляд
Джерело: фото автора

Острозький ліцей №2.
Сучасний вигляд
Джерело: фото автора

Висновки

Поліетнічність Острога, відомого як «Волинські Афіни», є невід'ємною частиною міської ідентичності. Польська спадщина в цьому контексті виступає як живий зв'язок між славним минулим XVI–XX століть та сучасною освітньо-культурною практикою.

В ході дослідження було виявлено, що незважаючи на значне скорочення чисельності польської громади у XX ст. (з 15% до 2%), польська культурна спадщина залишається інтегрованою в освітній простір міста через діяльність релігійних та освітніх установ.

У сучасних умовах польський чинник в Острозі трансформувався у дієвий інструмент міжнародної співпраці та культурної дипломатії. Попри низьку статистичну чисельність осіб, що ідентифікують себе як етнічні поляки, місто демонструє високу інтенсивність українсько-польських зв'язків, що реалізуються через:

- **Освітнє партнерство:** вивчення польської мови як другої іноземної в лицейі № 2 та активна співпраця закладу з польськими школами-партнерами створюють платформу для молодіжних обмінів та міжкультурного діалогу.
- **Релігійну консолідацію:** діяльність костелу Успіння Пресвятої Діви Марії не лише задовольняє духовні потреби громади, а й виступає ланкою, що єднає Острог із європейським культурним простором.
- **Збереження пам'яті:** сучасні практики меморіалізації (відкриття меморіальної дошки Т. Сосоновському, догляд за вціленими некрополями, комеморації польських вояків, які загинули у 1920 році) свідчать про зрілість локальної ідентичності та повагу до спільного історичного минулого.

Таким чином, польська присутність у сучасному Острозі є прикладом успішної етнокультурної інтеграції, де спільна спадщина стає фундаментом для побудови міцних партнерських відносин між Україною та Польщею на місцевому рівні.

Практичне значення та авторський внесок у дослідження

1. Статистичний аналіз та візуалізація (Аналітичний блок):

Авторська діаграма: систематизація демографічних даних за шість століть (XVI–XXI ст.).

Результат: наочна верифікація трансформації польської громади з кількісної домінанти (28%) до сучасної етнокультурної групи (1–2%).

2. Польові дослідження та верифікація (Дослідницький блок):

Метод інтерв'ю: збір свідчень від о. Вітольда-Йосифа Коваліва та вчительки польської мови Ольги Скрипки для вивчення «живої пам'яті» та сучасного освітнього діалогу.

Фотофіксація: створення фотофонду вцілілих та відреставрованих об'єктів (костел, меморіальна дошка Т. Сосновському, братня могила вояків 1920 р.).

3. Картографування та комеморація (Прикладний блок):

Тематична карта «Острог польський»: локалізація ключових історичних та сучасних об'єктів польської спадщини на плані міста.

Ревіталізація пам'яті: візуалізація втрачених об'єктів (польський некрополь на місці стадіону) та маркування нових місць пам'яті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Близняк М. Римокатолики Острога у середині та другій половині XIX століття (за матеріалами сповідальних розписів Рівнеської області). *Славутчина та Правобережна Україна в історії України*. Зб. статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (18-19 вересня 2014 р., м. Славута) / за ред. Берковського В.Г., Сидора В.Б. та ін. Київ – Хмельницький: Поліграфіст-2, 2014. С. 229-237.
2. Головка О. Населення міста Острога в другій половині XVI - в першій половині XVII ст. *Острозький краєзнавчий збірник*. Випуск 4. Острог, 2010. – С. 61-69. Вип. 1. С. 61-67. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/2587/1/Olga%20Holovko.pdf> (дата звернення 11.04.2026).
3. Записано 25 березня 2026 р. від Коваліва Вітольда-Йосифа, 1967 р.н., жителя міста Острог.
4. Записано 29 березня 2026 р. від Скрипки Ольги Всеволодівни, 1970 р. н., жителька с. Хорів.
5. Костел Успіння (Внебовзяття) Пресвятої Діви Марії в Острозі. *Костели і каплиці України*. URL: <https://rkc.in.ua/index.php?m=k&r=gvososud> (дата звернення: 9.01.2026).
6. Костел Успіння Діви Марії. Державний історико-культурний заповідник міста Острога. 2017. 3 серпня. URL: <https://ostrohcastle.com.ua/kostel-uspinnya-2/> (дата звернення: 14.01.2026).
7. Марчук В. Етнічний склад населення Острозького повіту згідно перепису населення 1921 р. *Острозький краєзнавчий збірник*. Вип. 7. С. 106-111. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/10039/1/Marchuk_etnichnyi.pdf (дата звернення: 1.04.2026).
8. Савуляк Р., Дубовська А. На Рівненщині відреставрувати та освятити столітню братську могилу. *Суспільне Рівне*. URL: <https://suspilne.media/rivne/76683-na-rivnensini-vidrestavruvali-ta-osvatili-stolitnu-bratsku-mogilu/> (7.04.2026).
9. Острог. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B3> (дата звернення: 7.04.2026).
10. Острог. Карта історико-культурної спадщини. *Brama Grodzka – Teatr NN*. URL: <https://shtetlroutes.eu/en/ostrog-cultural-heritage-card/> (дата звернення: 18.01.2026).
11. Острозька академія XVI-XVII століть: Енциклопедичне видання / під ред. І. Пасічник, М. Ковальський, А. Атаманенко, Л. Буняк та ін. Острог, 2008. 228 с. URL: https://www.oa.edu.ua/doc/enc/Encyklopediya_1.pdf (дата звернення: 16.01.2026).
12. Піщук К. Населення Острога 2 пол. XVII-кін. XVIII ст. *Науковий блог Національного університету «Острозька академія»*. 19.11.2023. URL: <https://naub.oa.edu.ua/naselennya-ostroha-druhoji-polovynu-xvii-kinets-xviii-st/> (дата звернення: 11.04.2026).
13. Поліщук Т. В Острозькій академії відкрили меморіальну дошку Томашу -Оскарю Сосновському. *Національний університет «Острозька академія»*. 15.11.2023. URL: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2023/15-11-01> (дата звернення: 10.04.2026).
14. Як виглядав Острозький костел у різні періоди свого існування. *Район.in.ua*. 2020. 1 жовтня. URL: <https://history.rayon.in.ua/news/254034-iaк-vigliadav-ostrozkii-kostel-u-rizni-perio1>
15. Якуніна К. Становище Римокатолицької громади м. Острога в XX ст. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2010. Випуск 2. С. 205–210.
16. Watrobski L. O polakach z Ostroga. *Dziennik kijowski*. 2023. 18 липня. URL: <https://web.archive.org/web/20230718083505/https://www.dk.com.ua/post.php?id=5425> (дата звернення: 18.01.2026). di-svogo-isnuvannia (дата звернення: 11.04.2026).